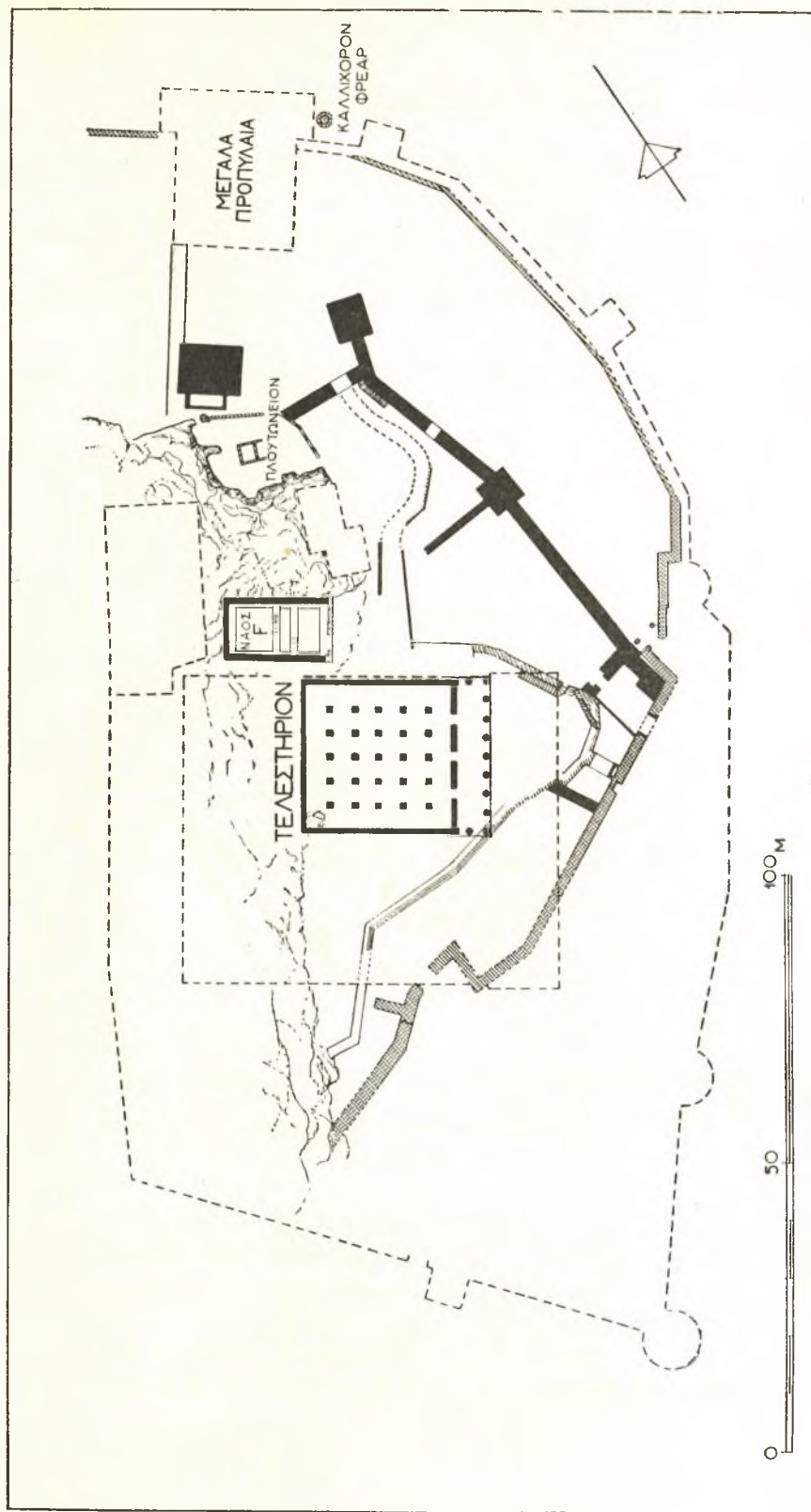

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Αἱ ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφαὶ ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1961 εἰς τὸν πρὸς Δυσμᾶς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἐκτεταμένον χώρον, ὅστις, ὥς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν προσφάτων ἐρευνῶν μας, ἀπετέλει ὄχι μόνον συνέχειαν ἀλλὰ καὶ ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ, περιβαλλόμενον καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατείου τείχους. Τὸ τμῆμα ὅμως τοῦτο τοῦ Ἱεροῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ἥτις ἐκάλυπτε τὰ ἐρείπια, ἀγγείων καὶ νομισμάτων, ἐχρησιμοποιήθη μόνον μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Τότε, ὡς φαίνεται, λόγῳ μεγαλυτέρας ἀσφαλείας, ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν κατερχομένων ἀπὸ Βορρᾶ Ἑρούλων, ἐπέβαλον τὸν περιορισμὸν τῶν ὁρίων τοῦ Ἱεροῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην μέχρι τῆς γραμμῆς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων καὶ συνεπῶς τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐν λόγῳ χώρου.

Ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἤτοι μετὰ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων καὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ τὸ Πλουτώνειον ἀνηγέρθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ (253 - 260 μ.Χ.) νέον ἰσχυρότατον τεῖχος. Εἶναι τὸ τεῖχος αὐτὸ τὸ ὁποῖον παρέσυρε τοὺς παλαιότερους ἐρευνητὰς τῆς Ἐλευσίνος νὰ πιστεύσουν ὅτι ἀπὸ τοὺς Πεισιστρατεῖς ἀκόμη χρόνους ἐτερματίζετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ Ἱερόν. Ὁ Νολσκ μάλιστα εἰς τὸ βιβλίον του δημοσιεύει καὶ σχετικὸν σχέδιον, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου παρουσιάζομεν καὶ ἐνταῦθα (εἰκ. 1), ἐξ οὗ προκύπτει σαφῶς ἡ ἐν γένει ἐπικρατοῦσα τότε γνώμη, περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς μορφῆς τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖς χρόνους. Ἡ πραγματικὴ ὅμως μορφή καὶ ἔκτασις τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους φαίνεται εἰς τὸ συνταχθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων ἐρευνῶν μας καὶ δημοσιευόμενον ἐνταῦθα σχέδιον (εἰκ. 2).

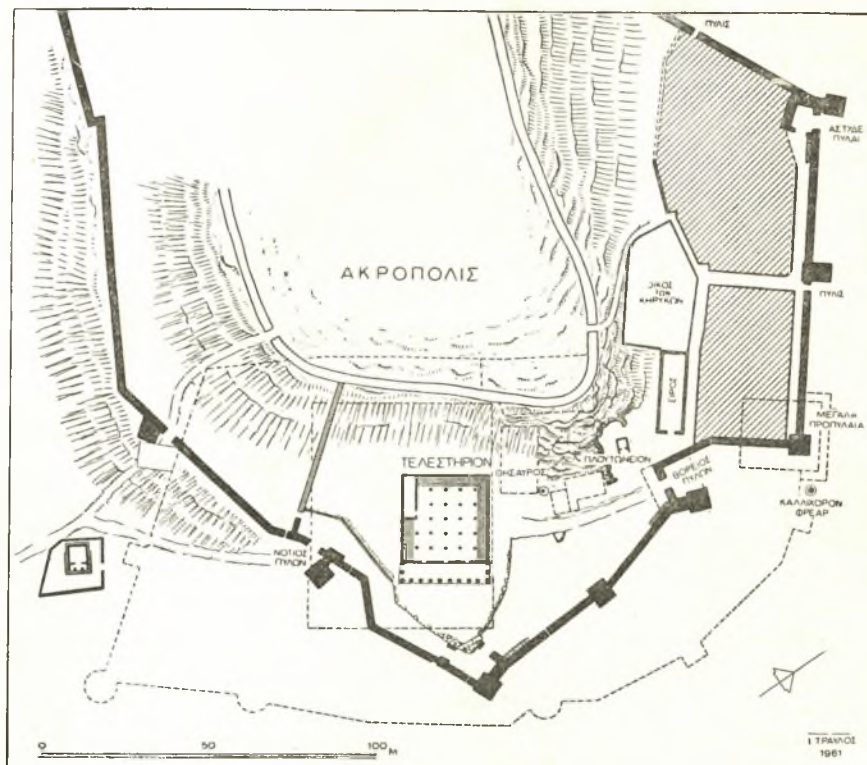
Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς τὰς ὁποίας καὶ πάλιν ἔλαβε μέρος ὡς βοηθός μου ἡ ἀρχαιολόγος κ. Μαρία Ἀναγνωστοπούλου, ἐγένοντο ἀκριβῶς εἰς τὸ νέον τοῦτο τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ καὶ συγκεκριμένως πλησίον τῶν Ἀστυδε πυλῶν, ἔνθα ἀνεσκάφη ἔκτασις 28×12 μ. καὶ ἀπεκαλύφθη μέρος μεγάλου οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 3). Τὸ οἰκοδόμημα καλύπτει ἐν μέρει τὴν αὐλὴν τῶν Ἀστυδε πυλῶν, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶχεν ἤδη ἐγκαταλειφθῇ ὁμοῦ μετὰ τῆς δευτέρας ἐσωτερικῆς πύλης, τὸ κατώφλιον τῆς ὁποίας εὐρέθη ἐντετειχισμένον εἰς τοῖχον εὐρισκόμενον παραπλεύρως. Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ τὰ δὲ

Εἰκ. 1. Τὸ ἱερόν τῆς Ἐλευσίνος κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους (κατὰ F. Noack, 1928).

δωμάτιά του ἦσαν διατεταγμένα πέριξ μιᾶς μεγάλης αὐλῆς. Τούτων ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρα τῆς βορείου πλευρᾶς καὶ τρία τῆς δυτικῆς.

Μεταξὺ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου παρεμβάλλεται ὁδός, πλάτους 2.80 μ., ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Ἀστυδε πυλῶν ἐξυπηρετεῖ ὁλόκληρον τὸν πρὸς Δυσμᾶς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων

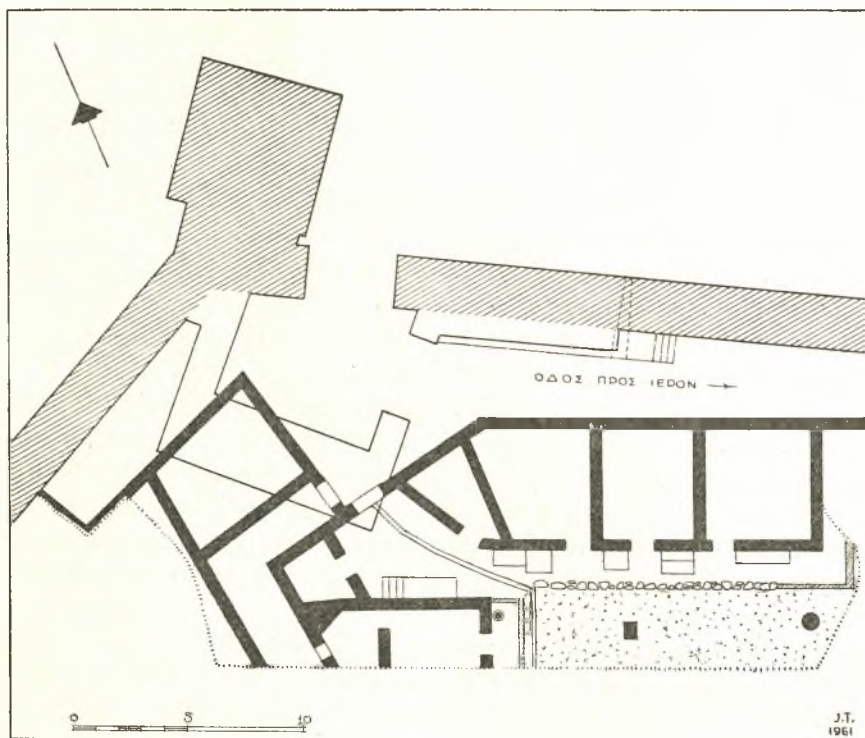
Εἰκ. 2. Τὸ Ἱερόν τῆς Ἐλευσίνος κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους (κατὰ Ἰ. Τραυλὸν 1961).

χωρον καταλήγουσα πρὸ τῶν Μικρῶν Προπυλαίων. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἱκανοῦ πλάτους διήρχοντο καὶ ἄμαξαι, αἱ ὁποῖαι, ἐφ' ὅσον παρίστατο ἀνάγκη, εἰσέρχοντο καὶ ἐντὸς τοῦ κυρίως Ἱεροῦ, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν αὐλακώσεων ἐκ τῶν τροχῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν Μικρῶν Προπυλαίων.

Ἡ εἴσοδος τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος εὕρεται ἐναντι τῶν Ἀστυδε πυλῶν, ὡς κατώφλιον δὲ αὐτῆς ἐχρησιμοποιήθη τὸ κατώφλιον τῆς

ἐγκαταλειφθείσης ἐσωτερικῆς Πεισιστρατείου πύλης. Διὰ τοῦ προαυλίου Α, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται δύο μικρὰ δωμάτια Β καὶ Γ, ἐπεκοινώνει ἡ εἴσοδος μετὰ τῆς αὐλῆς.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ προαυλίου καὶ κάτωθεν τοῦ κατωφλίου τῆς εἰσόδου διέρχεται πῆλινος ὀχετὸς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, διὰ τοῦ ὁποίου διωχετεύον-

Εἰκ. 3. Τὸ ἀποκαλυφθὲν πλησίον τῶν Ἀστυδε πυλῶν οἰκοδόμημα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

το μακρὰν τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκ τῆς αὐλῆς. Εἰς τὸν χώρον ἐπίσης τοῦ προαυλίου εὐρίσκετο καὶ τὸ χαμηλότερον τμήμα κτιστῆς κλίμακος ἀποτελούμενον ἐκ 5 βαθμίδων, ἡ ὕπαρξις τῆς ὁποίας ἀποδεικνύει ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶχε καὶ δεύτερον ὄροφον.

Πάντα τὰ ἄλλα δωμάτια ἐπεκοινώνουν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς αὐλῆς.

Πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν αὐτῆς, τὰ δωμάτια Δ, Ε καὶ Ζ καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν τὰ δύο συνεχόμενα δωμάτια Η.

Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος σώζονται εἰς ὕψος 1.40 μ. εἰς ὠρισμένα δὲ τῶν δωματίων διετηρήθη καὶ τὸ κονίαμα αὐτῶν σῶζον εἰς ἀρκετὰ σημεῖα καὶ ἐγγρωμον ἀπλῆν διακόσμησιν. Τὰ δάπεδα δὲν φέρουν καμμίαν ἐπίστρωσιν οὐδὲν δὲ χαρακτηριστικὸν εὑρημα ἀνευρέθη ἐπ' αὐτῶν πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ προορισμοῦ τῶν δωματίων. Μόνον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου Η ἀνευρέθη εἰς πολλὰ τεμάχια τεθραυσμένη μαρμαρίνη κυκλικὴ βάσις τραπέζης εἰς δὲ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ δωματίου Ε τμήμα αὐτοῦ διαστάσεων 0.90×1.10 μ. ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Τῆς αὐτῆς ἀνεσκάφη τμήμα 10×8 μ. Αὕτη πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν δωματίων καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τοίχων αὐτῆς 1.80 μ. περιβάλλεται ὑπὸ τοίχου, τοῦ ὁποῦ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια πολὺ λελασμένη ἐκ τῶν πατημάτων τῶν ποδῶν εὐρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸ δάπεδον τῆς αὐτῆς ὕψος. Ὁ τοῖχος οὗτος φαίνεται ὅτι προὔπηρχε τοῦ οἰκοδομήματος, πιθανῶς δὲ ἐχρησίμευεν ὡς εἶδος θεμελίου περιστυλίου, δύο βάσεις τῶν κιόνων τοῦ ὁποῦ σώζονται ἀκόμη κατὰ χώραν καὶ ἀπέχουν μεταξύ των 10 μ. ἀπόστασιν. Περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τμήμα τῆς αὐτῆς πρὸ τοῦ δωματίου Η, ὅπου εὐρέθη πλακόστρωτον ἐξ ὀπτοπλίνθων δάπεδον. Ὁ ιστάμενος σήμερον παρὰ τὴν δεξιὰν παραστάδα τῆς εἰσόδου Η κίων εὐρέθη παραπλεύρως, ἐτοποθετήθη δὲ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν κατὰ χώραν κυκλικὴν βάσιν.

Ἡ ἀνασκαφῆς μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ οἰκοδομήματος ἐπίχωσις βάθους 2 μ. ἀπετελεῖτο μέχρι μὲν βάθους 1 μ., ἥτοι μέχρι τῆς ἐπιφανείας περίπου τῶν τοίχων, ἐκ καθαρῶν χωμάτων περιεχόντων θραύσματα ἀγγείων τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος, βαθύτερον δὲ μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ κτηρίου ἐκ διαλελυμένων ὠμῶν πλίνθων, προερχομένων ἐκ τῆς ἀνωδομῆς τῶν τοίχων. Ἐντὸς τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιχώσεως ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα καὶ νομίσματα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ἡ εἰς μεγαλύτερον βάθος συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἐκρίθη σκόπιμος ἐπὶ τοῦ παρόντος, πρὸ δηλαδὴ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ἀποκαλύψεως ὁλοκλήρου τοῦ διαγράμματος τοῦ κτηρίου. Πάντως ἤρχισαν νὰ παρουσιάζωνται διάφοροι παλαιότεροι τοῖχοι τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ὑπάρχει δὲ ἐλπίς μὲ τὴν εἰς βάθος συνέχισιν τῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἀποκαλυφθῶσι, καὶ μάλιστα διατηρούμενα εἰς καλὴν κατάστασιν, τὰ παλαιότερα κτήρια.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὸν προορισμὸν τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος εἶναι πρόωρον νὰ τὸ ταυτίσωμεν μὲ ἓν ἐκ τῶν μνημονευομένων εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν τοῦ Ἑλευσινιακοῦ Ἱεροῦ. Ὡς ὅμως προκύπτει ἐκ τῆς κατόψεως αὐτοῦ, πιθανῶς εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς οἰκίας τοῦ ἱερατικοῦ προσωπικοῦ. Ὑπὲρ τοῦ χαρακτηρισμοῦ δὲ τούτου συνηγορεῖ ἡ ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀνεύρεσις δύο βωμῶν καὶ τῶν ἄλλων κινήτων εὐρημάτων, ὑποδηλούντων τὸν λατρευτικὸν χαρακτήρα τοῦ οἰκοδομήματος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ